

Aleksandar
Miletić

Džez
BASKET

■ Laguna ■

Copyright © 2013, Aleksandar Miletić
Copyright © ovog izdanja 2013, LAGUNA

Fotografije u ovoj knjizi preuzete su iz ličnih arhiva Bore Stankovića, Srđe Kalembera, Ranka Žeravice, Zvezdane Popović, Pavla Kostića, Josipa Đerđe, Radiše Mladenovića, Momčila Mome Vučićevića i Milorada Bibića, te iz Košarkaškog saveza Srbije.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Posvećeno mojim roditeljima.

SADRŽAJ

<i>Uvodna reč</i>	9
Ratno loptanje na Starom groblju	15
Srpski Kembridž i Oksford	37
Vajlendova misija	53
Najvažnija pobeda – protiv smrti	67
Tvrđava – naš Springfield	77
Nebojša	97
Bugarski mačak.	111
Rivalstvo ko nijedno	121
Zvezdane noći	131
<i>Od Zdravstvuj Moskva do Tarzana</i>	145
Argentino, bilo je fino	169
Aca.	191
Idemo kod Sonje	203
Od Harlema do Bisenla	215
Najduži meč	225

Taš – ponos naš	.239
Ljubica i moda	.251
Srebrni momci	.265
Klubovi košarke stubovi.	.285
Neca je padao i padao....	.327
Prva medalja	.339
Padaju SSSR i SAD.	.355
Kaznena ekspedicija	.373
Raša	.387
Podmlađivanje	.401
Iz Helsinkija u dvorane	.437
Cvele čeličnih živaca.	.457
Bora	.475
Ostali smo bez Žučka	.489
Luna vaša – zlata naša	.509
<i>Reč na kraju.</i>	.537
<i>O autoru.</i>	.539

Uvodna reč

*Mi nismo igrali običnu košarku.
To je bila džez košarka!*

Ljubodrag Simonović,
svetski šampion u košarci 1970.

Nebojša Popović, Bora Stanković, Radomir Šaper i Aleksandar Nikolić su kamen temeljac jugoslovenske škole košarke. Posle njih su došli Boris Kristančić, Ranko Žeravica, Mirko Novosel i plejada neponovljivih igrača koji su pretočili u javu njihov mladalački san. Svima njima dugujemo zahvalnost za sve one radosti oko kojih nas je decenijama okupljao „najbolji državni proizvod“, kako se u Jugoslaviji s pravom nazivala igra pod obručima.

Za četvrt veka prevaljen je put kojim se ide samo u mašti: od početnika do svetskih šampiona. Zaslugom tih brzomislećih, pametnih i obrazovanih ljudi, nepokolebljivo zagledanih u budućnost. I iznad svega strpljivih. Jer kad se nanižu godine bez opipljivog rezultata, sumnja kao voda pronade i najmanju pukotinu u samopouzdanju i lomi sve do kraja. Decenije naizgled sizifovskih pokušaja, spoticanja i uspravljanja ostale su u senci nezamislivih predstava na magičnom pravougaoniku.

Nebojša Popović, dugogodišnji predsednik Fibine Komisije za međunarodnu organizaciju, uglavnom se pominje kao stožer jugoslovenske škole, koji je dao početni impuls košarci i zacrtao put kojim će da se ide. Sve je zarazio košarkoljubljem. Spisak njegovih zasluga proteže se mnogo dalje od terena, sve do čuvenog TV termina „subotom u 5“ koji je košarkaše stavio u ravan s Marlonom Brandom i Polom Njumenom. Tako je košarka ušla u srca svih ljudi.

Bora Stanković je praktično pravi tvorac moderne evropske i vanameričke košarke. Iako je njegov prethodnik na čelu Svetske košarkaške federacije (FIBA) Vilijam Džons, kao jedan od njenih osnivača i prvi generalni sekretar, dugo važio za oličenje svetske košarke, pravi procvat je stigao tek sa Stankovićem. Pomirio je NBA i ostatak sveta i postao ujedinitelj košarke. Bio je i član Međunarodnog olimpijskog komiteta (MOK).

Radomir Šaper je uzeo na sebe neke od najodgovornijih zadataka. Voditi takmičenje i pisati pravila može samo neko ko to ima u malom prstu i kome svi veruju. Fiba mu se odužila za sve što je uradio da košarka bude lepša i bolja, dok je vodio njenu Tehničku komisiju. Zato danas svi koji pokazu da su dostojni da koračaju putem koji je on utabao dobijaju Nagradu „Dr Radomir Šaper“.

Aleksandar Nikolić je širom sveta dobio mnogo nadimaka kojima se veliča njegovo trenersko umeće. Ali, možda bi bilo najprikladnije nazvati ga „košarkaškim Adamom“, imajući u vidu da od njega kreće stablo stručnjaka koji i danas vladaju evropskom košarkom. Teško je danas naći uspešnog trenera u Evropi koji u sebi ne nosi gen Profesora.

Jedan od njih, Bogdan Tanjević, nekadašnji selektor Jugoslavije, rekao je nedavno na jednom košarkaškom ručku u Novoj Gorici nešto što deluje prikladno za uvod u priču o najvećoj košarkaškoj avanturi koju je svet video:

„Bili su sve u košarci, ne sluteći da im igranje u reprezentaciji neće biti vrhunac delovanja. Bora je, recimo, mogao bez

problema da bude i generalni sekretar Ujedinjenih nacija i sigurno bi to radio bolje od svih koji su bili na tom mestu. Da su ONI bili na čelu države posle Titove smrti, Jugoslavija bi bila evropska sila i u košarkaškom i u ekonomskom i u političkom smislu...”

* * *

Ovo je priča o tome kako je nastala „džez košarka“, priča o ljudima koji su košarku za četvrt veka – od pocepanih patika, okrvavljenih kolena i predrasude da ona loše utiče na fizički razvoj omladine – podigli na nivo nauke i umetnosti. O ljudinama koje su išle daleko ispred svog vremena i koje su u svakom trenutku lične ambicije stavljale u službu nečega u šta su slepo verovala. Sa osmehom su trpeli sve ono što padne na pleća svakog početnika, pa i podsmeh, ali im je poslednje mesto na tabeli bilo još veći podstrek da uspeju u svojoj nameri, koju nisu ni smeli da prevale preko usana u bilo kom društvu. Osim kad su bili sami. Reći tada „bićemo prvaci sveta“ stvarno bi bio rizik da se izazove salva smeha. Čitali su, radili i sa iskrom entuzijazma i ljubavi prema „levom sportu“, kako su drugi tada mislili, palili košarkaške svetionike širom zemlje u kojoj je fudbal bio neprikosnoven, a pod njihovim barjakom sa svakim danom bilo je sve više vojnika košarke.

Rađalo se svojevrсно јedinstvo raznolikosti, napajajući se znanjima i sa Istoka i sa Zapada, ali ne i nalik Amerikancima i Sovjetima. Svako novo košarkaško uporište posle Beograda – Zadar, Ljubljana, Zrenjanin, Zagreb, Split, Čačak, Karlovac... – razvijalo je svoje osobenosti, stvaralo igrače posebnog kova, a kada bi se našli svi na okupu, pod jednom zastavom, izrastali su u tim koji je mleo sve pred sobom. I upravo to je ta džez košarka: svako svira nešto svoje, svako razvija ono njemu svojstveno, ali samo dok je u službi orkestra. U naučnim knjigama to se

podvodi pod pojam „jugoslovenska škola košarke“, najbolje košarke koja se pojavila na svetu posle američke.

Ova priča počinje sredinom dvadesetih prošlog veka, kada su ONI došli na svet, u vreme kada je i prva košarkaška lopta stigla kod nas. A završava se 1970, kada su njihovi snovi uobličeni u svojevrtni jugo-brend... Neki i danas, bilo da su u Beogradu, Zagrebu ili Ljubljani, uporno tvrde da je „košarka najbolji državni proizvod“, iako više nema zemlje u kojoj je to postala. A u to je izrasla najviše zahvaljujući NJIMA – Nebojši Popoviću, Bori Stankoviću, Radomiru Šaperu, Aleksandru Nikoliću, zatim svim njihovim saradnicima, igračima prvih generacija i njihovim uzorima od kojih su mnogi nepravedno ostali u mraku istorije. Košarkaška organizacija je s njima bila jaka kao masonska loža, takoreći država u državi, i to u režimu koji je spadao u totalitarne. Ko zna kako bi ti košarkaški avangardisti prošli u ovom današnjem vremenu.

I pre no što vremeplov krene unazad, treba znati još nešto što svakako pomaže u razumevanju stvaranja nečeg tako uzvišenog. Da nije bilo ljudi koji su strasno zavoleli košarku – a bilo je desetine takvih zaljubljenika, koji su u njoj videli sebe i neke svoje želje i snove – ona sigurno ne bi postala sport nacije. Kad se prvi put pojavila ovde, krajem 1923. godine, gotovo niko nije mario za nju. Muškarci su bežali od nje ko đavo od krsta, jer se smatralo da je ženski sport. Da je za košarku postojalo neko veće zanimanje, valjda bi se osnivali klubovi, podizala igrališta, stvarala reprezentacija. Ovako, sva tri predratna evropska prvenstva, od 1935. do 1939, prošla su bez nas, kao i Olimpijske igre u Berlinu 1936. Reprezentaciju smo dobili tek posle rata kad su, prirodno, svi oko nas bili neuporedivo bolji košarkaši. Pored Mađara, Bugara i Italijana za nas su dugo sile bile i Čehoslovačka i Poljska, a šta tek reći za Amerikance, Francuze i Sovjete.

Jugoslovenska škola začela se tek pola veka pošto je Kanađanin Džejms Nejsmit izmislio košarku. Tada se u

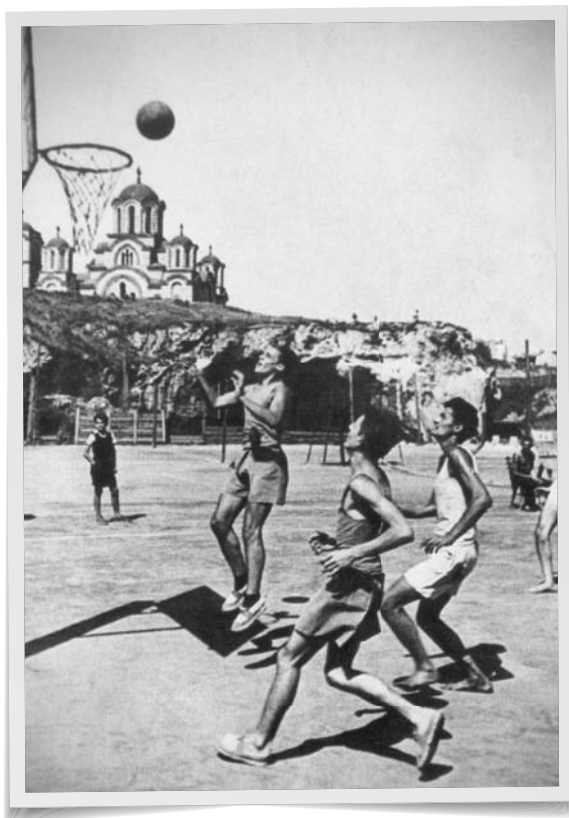
kalemegdanskom „bunaru“ okupila grupa dečaka koja je u njoj videla sport budućnosti, sport koji leži našoj naravi, našem temperamentu i fizičkoj građi. To će među prvima uočiti prvi generalni sekretar Fibe Vilijam Renato Džons i smelo najaviti dolazak nove košarkaške sile.

Van ove priče ostaje ironija na kojoj počiva moderno doba, izgrađeno na aksiomu skorojevića: „Sve počinje od mene!“ I zato današnje generacije igrača i oni koji ih savetuju, koji su se obogatili od košarke, i ne znaju da su dužne barem jedan cent svima koji su udahnuli život košarci na ovim prostorima. Zato, pored ostalog, košarka ovde više i nije ono što je bila...

RATNO LOPTANJE NA STAROM GROBLJU

*Tu su se upoznali njih četvorica,
tu su se odigrali prvi šampionati,
to je bila osnova jugoslovenske
škole košarke.*

Srđa Kalember, 2011.

Na onom malom parčetu zemlje, opasanom zidinama, gde je sve dobilo smisao i preraslo u ideju, sreo sam se sa Srđom Kalemberom, jedinim košarkašem koji je u Jugoslaviji osvojio devet titula državnog prvaka. Od onih početnih deset Zvezdinih, od 1946. do 1955, promakla mu je samo ona poslednja, 1955, dok je bio u vojsci. Ovaj zvezdaš od glave do pete, koji svakoga pri upoznavanju prekine pitanjem „Izvin’te, za koga navijate?“, gleda na svet oko sebe „crveno-belim“ očima. Tokom proteklih desetak godina postali smo bliski (iako bi mogao da mi bude deda), pa se sretnemo i kad mi nije potreban da bih napisao tekst za „Politiku“. Ipak, ovog puta smo se našli kao bivši reprezentativac i novinar, jer sam želeo da obeležim šezdeset godina od učešća Jugoslavije na Prvom svetskom prvenstvu u Buenos Ajresu 1950. Srđa, koji je imao dve godine kad su Moša i Tirke s fudbalskom reprezentacijom učestvovali na Prvom svetskom šampionatu u Montevideu 1930, kao dečak je gledao mnoge utakmice ljutih fudbalskih rivala BSK-a i Jugoslavije, pa se mnogo obradovao kad je čuo da je snimljen film o tome. I tako, pre no što sam ga bilo šta

pitao, dok stojimo na Zvezdinom grbu na centru igrališta na Malom Kalemegdanu, on mi kaže:

„Baš lepo što je snimljen taj film i baš mi se sviđa naslov *Montevideo, Bog te video!*. Nekako zvoní. Ako se neko nekada seti da napravi film o učešću nas košarkaša u Buenos Ajresu 1950. godine, imam već spreman naslov: Argentino, bilo je fino! Stvarno je bilo fino i nezaboravno, iako smo zauzeli poslednje, deseto mesto...”

Prvih dana posle rata bio je uz Aleksandra Geca najmlađi u tek osnovanom timu Crvene zvezde u kojem su tada, nakratko, bili i Nebojša Popović, Borislav Stanković, Radomir Šaper i Aleksandar Nikolić. Sa svom četvoricom je proveo mnogo nezaboravnih trenutaka, a oni su ga decenijama kasnije često koristili kao podsetnik za neke važne detalje iz njihovih života. Govorili bi: „Dobro je da je Srđa tu, da znamo šta smo radili pre sto godina.“ Zato sam ga zamolio da prošetamo do Tašmajdana jer smatram da je to izvor jugoslovenske škole košarke. Tu su se prvi put, početkom Drugog svetskog rata, upoznali „očevi osnivači“ i tu su zavoleli košarku.

Na Tašu nas čeka doktor Pavle Kostić. Slažemo se da je Tašmajdan kolevka jugoslovenske škole košarke i da to niko ne može da demantuje. Ne zato što je među nama sve manje onih koji bi to mogli da opovrgnu, već zato što postoji mnogo dokaza o tome zašto je ovo mesto u srcu grada toliko važno. Znam, mnogi će i dalje uporno tvrditi da je to Kalemegdan i slažem se sa Srđom da je to naš Springfield, ali nema dileme da ne bi bilo Kališa da nije bilo Taša.

Srđa je, rekao sam već, sto posto zvezdaš, a Pavle nije imao sreće da postane simbol Zvezdinog najvećeg protivnika, Partizana, iako je bio kapiten njegove prve generacije. Kad se u vojnom klubu zamerite oficiru, pa čak i ako nemate pojma da njegova simpatija simpatije vas, ne gine vam selidba u drugi klub. U ono vreme to je još i bila sasvim prihvatljiva „kazna“, jer ko zna gde je sve doktor Kostić mogao da završi umesto u

Metalcu u kojem je nastavio karijeru. Tako je odigrao samo jedno državno prvenstvo za „crveno-plave“,^{*} ono prvo na Kalemegdanu 1946, a već krajem te godine morao je da ode.

Srđa i Pavle su se upoznali na Tašu, početkom 1942, kad su se tu, sticajem okolnosti, prvi put sreli i Nebojša, Bora, Raša i Aca. Sve ih je spojio rat. Pavle je bio Srđin košarkaški idol u to vreme, zajedno s još dvojicom baskovaca: Božom Muncanom i Svetom Šaperom, starijim Rašinim bratom. Kad sam im rekao da ću ih spojiti posle gotovo pola veka, bili su veoma uzbuđeni. Dok stojimo u srcu Taša – mada oni Tašmajdan uvek izgovaraju punim imenom – zamišljam trinaestogodišnjeg Srđu kako dodaje loptu pet godina starijem Pavlu. Tako je stvarno i bilo. Srđi je tada bila čast da kapitenu BASK-a dodaje loptu da bi vežbao šut. Pavle je bio jedan od naših boljih košarkaša u to vreme.

Kroz njihovo podsećanje uspeo sam da doživim Beograd tog vremena, da osetim miris zemlje na Tašmajdanu i čujem skandiranje malobrojne publike koja je, za vreme okupacije, dolazila da gleda novi sport, koji se igrao fudbalskom loptom sa šnirom, ali rukama. Nemci se nisu mešali. Ponekad bi svratili, pogledali meč i produžili. Kad je počeo rat, ovu košarkašku družinu činili su uglavnom gimnazijalci od 13 do 18 godina. Sve budući stubovi Crvene zvezde i Partizana, i osnivači jugoslovenske škole košarke. U posleratno, Titovo vreme, loptanje na Tašu niko nije ni pominjao – jer tako bi gurnuo prst u oko novoj vlasti, kojoj je bio sumnjiv svako ko nije imao partizansku prošlost. To ipak nije razlog što se Kalemegdan i 1945. godina vezuju za pionirske dane jugoslovenske košarke, već su tome doprineli Zvezda i Partizan samim tim što su tu igrali.

Srđa ne bi bio Srđa da ne skrene s teme, pa tako, pre svega, objašnjava zašto je Srđa a ne Srđan:

^{*} U to vreme, igrači Partizana su nosili crveno-plave dresove.

„Između dva rata, ako si bio u Hrvatskoj zvao si se Srđan, u Crnoj Gori Srđ, a u Srbiji Srđa. Eto, zato sam ja Srđa, mada i danas neki misle da sam Srđan.“

Kažem im, s razlogom, da sam završio Treću beogradsku gimnaziju na Slaviji, koja je u njihovo vreme bila Treća muška, i da pripadam stotoj generaciji maturanata. Ta škola je jedna od tri koje su i pre rata negovale košarku, a upravo iz njihovih klupa čitava ona družina preselila se početkom rata na Tašmajdan, pa tako i Nebojša, Bora, Raša i Aca. Moglo bi se reći da je Druga pripremila prvu generaciju Partizana, a Treća – Crvene zvezde. Srđa nastavlja:

„Imao sam privilegiju da završim Treću mušku. Preko puta se nalazila najčulenija košarkaška kafana, 'Složna braća', gde su redovno svraćali Bora i Raša dok su bili u OKK Beogradu, a i mnogi drugi ljudi iz košarke, poput Sokola, Vase, Mije... U školi smo imali dva koša i tu se igrala košarka od 1937. do početka rata. Bio sam u Sokolu VII, u Lazarevićevoj ulici. Nebojša Popović je takođe bio u Trećoj, a došao je pred rat, sa Sušaka, iz Rijeke, gde je bio vaterpolo golman. Ivan Dimić, potonji profesor francuskog i šef katedre na Filološkom fakultetu, bio je svestran sportista i košarkaš Crvene zvezde i zaslužan je za Nebojšino uključanje u košarku. Dimić je pre rata došao iz Švajcarske gde mu je otac bio diplomata, pa su ga zvali Švajcarac. Aca je, sa Sokolom, Kašaninom i još nekim kasnije istaknutim članovima košarkaške organizacije, išao u Gimnaziju 'Kralj Aleksandar'. Ova gimnazija je imala i dom za učenike i takođe je mnogo uradila za popularizaciju košarke. Raša je išao u Drugu mušku, gde se igrala odlična košarka, dok je Bora došao početkom rata iz Vojvodine, kao izbeglica.“

Srđa je kao dečak igrao fudbal u podmlatku BASK-a i tu ga je zatekao rat. Trenirao je pre podne utorkom i četvrtkom, a po podne s drugovima gledao fudbalere prvog tima. U ćošku fudbalskog igrališta BASK-a na Dorćolu bio je postavljen koš, mnogima koji su tu dolazili čudna, neprivlačna sprava. Tu je

kao trinaestogodišnjak upoznao svoje košarkaške uzore. Rekli su mu: „Mali, probaj i ti“, i tako je počeo... Košarka mu je u neku ruku bila suđena jer Tašmajdan je, tako reći, tik ispod njegovog stana. Doselio se u Ulicu kralja Aleksandra 1937. godine, u vreme kada je preko puta njegovog ulaza, na mestu kafane „Smederevo“, podignuta zgrada u čijem je prizemlju otvorena „Madera“, kasnije, pa i danas, restoran na glasu, u kojem su svojevremeno i fudbaleri Reala jeli ćevape. Čim bi izašao iz kuće, obišao bi „Maderu“, prešao stotinak metara preko Starog groblja i već bi stigao na ivicu tašmajdanskog okna, iz kojeg je stalno odjekivao zvuk lopte.

„Preko puta 'MADERE' živim od devete godine. Na Tašu sam igrao fudbal, svi su me znali. Tu se stalno motao i kasnije čuveni doktor Branko Nešović, koji je živio u Majke Jevrosime. Tu je u ono vreme bila ledina. Tamo gde je danas 'Šansa' bio je i pre rata Seizmološki zavod, i mi se tu popnemo i odozgo gledamo na terenima BTK-a tenis, boks, košarku... Stavimo korpu pa igramo košarku. Bilo je jedno ograđeno igralište gde su igrali pitomci ŠTV-a, Škole za telesno vaspitanje. Pitomac te škole bio je i Zagrepčanin Mladen Delić, koji je posle rata postao odličan košarkaški sudija pa zatim i čuveni TV komentator, poznat po euforičnoj proslavi pogotka fudbalera Jugoslavije protiv Bugarske 1983. godine: 'Ljudi moji, pa je li to moguće!' On je 1947. u Zagrebu, na Šalati, sudio odlučujuću prvenstvenu utakmicu na Drugom državnom prvenstvu Crvena zvezda – Partizan. Posvađao se s Partizanom i s braćom Šaper, jer su mislili da je pomogao nama zvezdašima...“

Nemci su bombardovali Beograd 6. i 7. aprila 1941, sa blizu petsto aviona koji su poleteli iz Beča, Graca i Arada. Poginulo je oko četiri hiljade ljudi, porušeno ili teško oštećeno više od dve hiljade kuća. Stanovništvo grada, koji je uoči rata imao oko 370.000 žitelja, maltene se prepolovilo, jer su mnogi potražili utočište u unutrašnjosti. Otišao je i deo Jevreja. Oni koji su ostali imali su obavezu da se, prema nemačkoj naredbi, prijave